

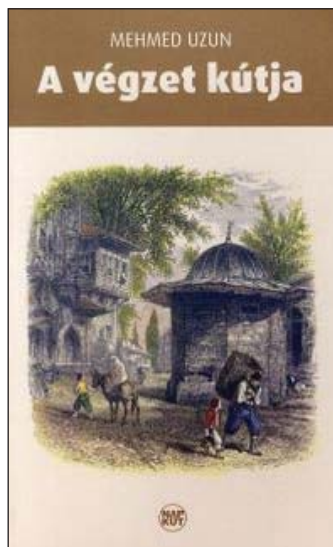
Kurd hiánypótlás – magyar nyelven

Mehmed Uzun regénye, *A végzet kútja* igazi kuriózum, több szempontból is az. Részben a szerző miatt; Mehmed Uzun a 20. századi kurd nyelvű irodalom emblematikus figurája, aki a kurd mellett török és svéd nyelven is írt, ebben a regényében emléket állít Celadet Bedirhannak, aki a kurd nyelvű kultúra egyik fő letéteményese volt. Amikor a kurd kultúráról beszélünk, akkor ez alatt azt a 20. századi fordulatot kell érteni, ami az addig csak szóbeliségben létező kultúra intézményesülési kísérleteivel, a kurd irodalmi nyelv megteremtésével írható fel, tehát a kultúra fogalma jelen esetben az írott kultúráéval esik egybe. A regény magyarországi megjelenése önmagában is jelentős eseménynek számít, hiszen a magyar olvasók elvétele találkoznak csak a kurd nyelvű kultúra magyar nyelvre fordított kiadványaival. Fontos emellett az is, hogy a mű fikciója egy olyan, valós eseményekre támaszkodó, attól mégis kényszeresen elrugaskodó, a hézagokat a fantázia segítségével kitöltő népcsoportról és ennek kultúrájáról beszél, amely a történelmi tapasztalatokat alapul véve évszázadokon keresztül más kultúrák és birodalmak ütközőterében kellett megtartsa saját identitását, s ma sem rendelkezik önálló állammal.

A kurd időszámítás kezdete (i. e. 612) után ezer évvel a kurdok iszlamizálódnak; csatlakoznak az ummához, így közösségüket alapvetően a hit és nem a nemzeti-nemzetiségi hovatartozás határozza meg. Mindez az arab nyelvű kultúra előtérbe kerülését is maga után vonta. A 13–16. század közötti időszak a mongol uralom időszakát jelentette, míg ezt követően a kurd nép két nagyhatalom közé ékelődött be; mind a síita Szafavida Birodalom Perzsiában, mind a szunnita Oszmán Birodalom szerette volna kiterjeszteni fennhatóságát a kurd területekre. Vallási okokból a kurdok az oszmán orientáció felé mozdultak el, sorsuk így jelentős részben fonódott össze a török birodalom sorsával. A törzsi alapokon nyugvó kurd társadalom fejedelmi birodalmi autonómiát élveztek, egészen a 19. század közepéig.

Mindezt azért volt fontos felvázolni, mert *A végzet kútjának* cselekménye a 19–20. század fordulóján, nagyobb részt pedig a 20. században játszódik. Az elterjedő nacionalizmus a törökországi kurdok részéről is erős autonómiatörekvéseket eredményezett, amely a másik fél ellenállásába ütközött. A regény ennek az időszaknak a fordulatait jeleníti meg, rendkívül izgalmas, ámde kissé sematikus narratív keretben.

A regény elején értesülünk arról, hogy Celadet Bedirhan eltávozott az élők sorából. Felesége, Ruşen asszony férje iratait rendezve egy füzetet talál, amelyben egy regény első sorait olvassa: "Mindenki meghal: fivér és nővér, kedves és szerető, barát és cimborá, sors-

társ és lelki társ, ismerős és ismeretlen [...] mind-mind sorra meghal. Letelt az én időm is, rajtam a sor."

Ruşen férje dolgozószobájában fényképeket is talál. Ezek a képek adják a továbbiakban a regény narratív keretét; összesen 16 kép alapján 16 fejezetben elevenedik meg előttünk egy korszak, amelyben számos alak, figura mozog. A regénynek nem válik előnyére ez a sematizmus, minden fejezet alapos, szinte kimerítő képleírással kezdődik, amely azonban csak részben igazodik a képleírás szabályaihoz; a fotók arra szolgálnak, hogy mozgásba hozzák az emlékezetet. Így kel újra életre Celadet Bedirhan, az elbeszélő képzelete pedig mindezt saját tudásával egészíti ki. Ezután egy

úgymond rendes regényfejezetbe váltunk át, ahol a kép segítségével generált történelmi események újra szervesülnek. Narrációs bravúr, hogy mindeközben megszólal a halott Celadet is; felesége narrációját kommentálva, időről időre megszakítva ezzel az elbeszélés folyamatát (a könyvben ezek a részek kurzívval szedettek). Ez az eljárás – minden képtelensége ellenére – erős feszültséget teremt a szövegben; kideríthetetlen, hogy a feleség képzeletben dialógust folytat férjével (ez a kevésbé valószínű), vagy Celadet Bedirhan az, aki valahol, valahonnan olvassa ezt a szöveget, s ha ez történik, akkor mikorra tehető ez az olvasás, egyidejű-e a meg nem írt regény mégis-megvalósulásával, esetleg később, mint egy transzcendens lektor, hozzáfűzi mindehhez véleményét.

A nem egyszer tragikus események a 20. századi török birodalom bukásával párhuzamosan a kurd nép felemelkedésének vágyairól, álmairól és ezek küzdelmeiről, fájdalmairól, tragédiáiról beszél, egy olyan ember figuráján keresztül, aki sokak számára már életében példakép volt. A regény fejezeteibe a történelem, Európa 20. századi metamorfózisai folyamatosan beszüremlenek; egyszerre vannak jelen a nagy történelmi események, illetve ezek közvetlen hatása a regény szereplőire. Meghatározó jelentőségű a címben is megjelenített kút motívuma. Egyszerre a remény és reménytelenség, az élet és a halál, a sötétség és a világosság, a kezdet és a vég sokszorosan allegorikus szimbóluma, ami időről időre megjelenik a regényben. S legfontosabb jelentéséről, az emlékezésről (a Bír szó kurdul kutat, átvitt értelemben emlékezést jelent) még nem is szoltunk.

Mehmed Uzun regénye, annak ellenére, hogy nem remekmű és nem hibátlan alkotás, fontos könyv. Tanulságos, egyben elgondolkodtató olvasmány mindazok számára, akik eddig talán kevesebb ismerettel rendelkeztek a kurd kultúráról és történelemről. (*Mehmed Uzun: A végzet kútja. Fordította Sipos Katalin, Napkút Kiadó, 2011, 392 oldal, 3790 Ft*)